

was het hem goed. Hij wist zich nu Gods eigendom, en daarna had hij genoeg.

Wel kwamen er ook weer tijden, dat hij onder de „dierbaarste“ prediking „als een doode hond“ verkeerde. En vooral toen de Heere zijn moeder wegnam, zonk hij in diepe moedeloosheid weg. Maar hoe werd hij weer opgebeurd, toen Ds Kloppenburg den eerstvolgenden rustdag preekte over Jesaja 42:16: „En ik zal de blinden leiden door den weg, dien zij niet geweten hebben, ik zal ze doen treden door de paden, die zij niet geweten hebben; ik zal de duisternis voor hun aangezicht ten licht maken, en het kromme tot recht; deze dingen zal ik hun doen, en ik zal hen niet verlaten.“

Eindelijk voelde Gispén zich gedrongen aan Ds Kloppenburg eens een brief te schrijven, waarin hij den geestelijken achtergrond van zijn zieleleven blootlegde.

De brief begon aldus:

Maart 1855.

Weleerwaarde Heer!

Met dezen voldoe ik aan een behoefte van mijn gemoed, die mij sedert lang heeft gedrukt, maar die ik uit vrees van mijzelf te bedriegen of te misleiden, nooit heb durven openbaren. Dan, zij wordt mij hoe langer hoe ondragelijker en zwaarder. Een- en andermaal en bij vernieuwing zijn mijne stille verzuchtingen tot den Heere geweest, dat de gelegenheid zich mocht opdoen om Uew. dezelve mondeling en als onder vier oogen mede te deelen. Tot nog toe is die weg niet geopend, en daar Uew. toch zelden alleen te spreken zijt, zoo kwam mij dit middel het geschiktst voor om mijn hart voor u te openbaren, of ook mogelijk de Heere langs dezen weg mijn gemoed eenigszins wilde verlichten, in afwachting, dat Uew. mij met lankmoedigheid zult willen hooren, en zoo zij het werk Gods er niet in ziet, mij dan volgens Gods Woord getrouw zult behandelen en in dezen raad en bestuur geven.

De bezwaren, die mij drukken zijn tweërlei. Het eene is aangaande mijn genadestaat, en het andere aangaande de vorige begeerte, die ik, om niet te spreken van mijn prille jeugd, vanaf mijn 16e jaar in stilte gekoesterd heb, om mijn leven in den dienst van God te mogen besteden, en in de bediening des Evangelies Gods knecht te mogen zijn.

Ziedaar, domine, deze twee zijn het, die mij dermate drukken, dat, zoo de Heere het niet verhoorde, ik al meer dan eens tot treurigheid en kniezen, ja tot wanhoop was overgeslagen. Doch omdat de Heere niet verandert, daarom ben ik nog niet verteed. Hoe ook bestreden en besprongen, ben ik tot nog toe niet tot het uiterste gekomen. Hoewel ik het eene oogenblik uitroep: „Mijn hope is vergaan van den Heere“, zoo is het op het andere oogenblik wel eens: „de verwachting der ellendigen zal toch niet in eeuwigheid verloren zijn.“ Derhalve wenschte ik dan den middelijken weg in te slaan, om te beproeven, of de Heere het zegenen mocht.

Dan verhaalt de jeugdige schrijver in ongekunstelde bewoordingen zijn levensgeschiedenis, waaruit we in ons vorig artikel reeds het meeste overnamen.

Het slot van den brief luidde aldus:

Onder dit alles, domine, is er nog een stille begeerte (hoewel den eenen tijd sterker en vuriger dan den anderen tijd) tot den dienst des Heeren. Ook hierin verkeer ik tusschen vrees en hoop. Meer dan eens heb ik gevraagd, of de Heere het wilde wegnemen, en gedacht, dat het weg was. Dan, gedurig vind ik het terug, en hierin kan ik mij op de alwetendheid Gods beroepen, hoe ik er soms door genepen, ja gepijnd wordt met redeneeringen vóór en tegen. Die er vóór zijn zijn deze, dat, voorzover ik mijzelf bewust ben, het bij mij voortvloeit uit een zuiver beginsel zonder bijvoegingen, maar alleen de eere Gods en het heil van onsterfelijke zielen bedoelende, ja, uit liefde tot de miskende en verguisde waarheid. Die er tegen zijn zijn deze, dat ik geen extra-ordinaire roeping heb, gelijk Mozes, Jesaja, Jeremia en anderen; dat ik aangaande mijn eigen genadestaat in velerlei banden en vertwijfelingen verkeer, en derhalve onbekwaam ben om anderen te stichten, en naar het hart dergenen te spreken, die rekenschap kunnen geven uit welken nood en dood God hen verlost heeft, en dat, zoo de Heere mij riep, de gelegenheid mij wel zou geschonken zijn of worden om mij voor en toe te bereiden.

Ziedaar, domine, helgeen mij kwelt en drukt u in oprechtheid zooals het tusschen God en mijne ziel staat, medegedeeld, in afwachting, dat Uew. mij nu als een vader, ja als een harder onder dien grooten Opperherder, getrouw zult behandelen, waarschuwen en in liefde terechtwijzen, zoo gij het werk Gods er niet in ziet. Maar ziet gij er eenigszins den vinger Gods in, dan beveel ik mij aan in uwe voorbede, om mij op de vleugelen des gebeds mee te nemen tot voor den troon, en den Heere voor mij te vragen, wat er van zij. Misschien wil God nog antwoord geven, daar Hij nog nooit tot Jacobs huis gezegd heeft: Zoek Mij aangezicht tevergeefs.

Vergeef mij, dat ik wat langwijlig ben. Ik heb het geschreven uit de volheid mijns gemoeds, onder opzien tot den Heere, of Hij het zegenen mocht, dan of Hij het wilde keeren en mijn ziel er van losmaken mocht.

In afwachting dat Uew. mij bij gelegenheid eenigszins nader zult kunnen inlichten, heb ik de eer te zijn

Uew's dienstwillige dienaar,

W. H. GISPEN.

Om dezen brief goed te begrijpen houde men wel in het oog, dat in vroeger jaren, meer dan tegenwoordig, de godvruchtige menschen in ons land zekere eigenaardige spreekwijzen hadden, die men „de tale Kanaans“ noemde. Die taal was ontleend aan den Bijbel, aan de gereformeerde dogmatiek en aan het gemoedsleven der vromen.

Gispén nu had die taal al vroeg op de gezelschappen geleerd.

Zoo noemt hij zich in het door ons overgeslagen gedeelte van zijn brief „een doodbrakende Heman“. Deze uitdrukking is ontleend aan Psalm 88:16, waar Heman, de Ezrahiet, zegt: „Van der jeugd aan ben ik bedrukt en doodbrakende“. Gelijk we al eerder vernamen, was deze psalm van den doodbrakenden Heman de lievelingspsalm van „Oude Saartje“ in haar beklemmering. En nu blijkt ons, dat ook haar neerslachtige kleinzoon zich als Heman van der jeugd aan als den dood nabij voelde.

Maar om terug te komen op den brief aan Ds Kloppenburg.

Weldra deed zich de gelegenheid tot nadere samenspreking over den inhoud voor. Op zekeren dag, toen Willem zijn leeraar een geschenk bracht, werd hij ontvangen op de studeerkamer, waar Ds Kloppenburg een candidaat voor het examen naar artikel VIII onderwijs gaf¹⁾. En toen nu aan Gispén de vraag werd voorgelegd, of ook hij lust tot het predikambt had, kon hij niet anders dan met een ondubbelzinnig ja antwoorden. Het was het eenige wat hij van het leven begeerde: God te mogen dienen in de verkondiging van de vrije genade; te mogen getuigen van de goedertierenheden des Heeren. En Ds Kloppenburg ontdekte nu al spoedig, dat deze heilbegeerte jongeling ook „singuliere gaven“ voor het predikambt had.

Maar de middelen tot wetenschappelijke voorbereiding ontbraken hem geheel. Daarom zou z'n dominee hem opleiden voor het onderzoek naar Artikel VIII. Door bemiddeling van eenige vrienden werd nu een klein kamertje gehuurd op de Passeerdergracht, waar onze jonge vriend dan kon „studeren“. Wat zag hij vaak met jaloerschheid naar de Latijnsche School op den Singel bij de Munt, waar gymasiaal onderwijs werd gegeven; want dan voelde hij al het gebrekkige van zijn opleiding. Maar met des te meer lust en ijver verdiepte hij zich in de weinige boeken, die hem ten dienste stonden. Tot diop in den nacht — 's winters met de kraag van zijn winterjas op — zat hij bij een klein lampje te werken. Had hij als knaap op de catechisatie van Ds Van Velzen reeds elke week één der 37 Artikelen van onze Nederlandsche Geleofsbelijdenis geleerd, nu nam hij gretig in zich op de „Kern der Christelijke Leer“ van Egidius Francken, en „het Merch der Christelijke Godgeleerdheid“ van Johannes à Marck.

Ook ging de jeugdige student reeds uit preeken, vooral in de Haarlemmermeer, waar ten huize van de familie 'tHooft gelegenheid werd gegeven om de aloude waarheid te verkondigen. En daar zijn preekvorm van de oude schrijvers was afgezien, genoot hij het vertrouwen van zijn gehoor en werd hij begrepen. Trouwens, zelf kende hij reeds de geestelijke worstelingen, en dat gaf aan zijn prediking een voor zijn leeftijd zeldzame geestelijke diepte.

Bovendien bleef hij in persoonlijk contact met de eenvoudige vromen. Met name zijn armen vriend, den vroegeren straatzanger, verloochende hij niet. Toen diens Zondagavond-gezelschap verlopen was, en zij beiden alleen overgebleven waren, werd de wederzijdsche openhartigheid daardoor vermeerderd. Met benamingen, ontleend aan Bunyan's Christenreis, noemden zij zich „Christen“ en „Hopende“. De straatzanger was „Christen“ en Gispén „Hopende“. Zij vulden, om zoo te zeggen, elkander aan. De gewezen voorganger van het gezelschap had veel meer ondervonden dan de jonge student, en de jonge student kon den gewezen voorganger nog wel eens terecht helpen in de Schrift, of, zooals de straatzanger placht te zeggen: „in de leerstellige waarheid“.

Hoe verheugde de eenvoudige man zich, toen het er door was, dat Gispén predikant zou worden! En hoe bemoedigend was zijn critiek, toen Gispén voor 'teerst in z'n leven gepreikt had, en vreesde, dat de menschen nu wel voor altijd genoeg van hem zouden hebben!

RULLMANN.

¹⁾ „Men zal geen schoolmeesters, handwerkslieden of anderen, die niet gestudeerd hebben, tot het predikambt toelaten, tenzij dat men verzekerd zij van hunne singuliere gaven, godzaligheid, ootmoedigheid, zedigheid, goed verstand en discretie, mitsgaders gaven van welsprekendheid. Zoo wanneer dan zoodanige personen zich tot den dienst presenteren, zal de Classe hen (indien het de Particuliere Synode goed vindt) eerst examineren, en naar dat zij hen in het examen bevindt, hen een tijd lang laten in 't privé proponeeren, en dan voorts met hen handelen, zooals zij oordeelen zal stichtelijk te wezen.“ Artikel VIII Dordtsche Kerkenordening.

UIT DE BUITENLANDSCHE KERKEN

De Synode der Amerikaansche zusterkerk in zitting.

Als voortzetting van ons vorig artikel over het 75-jarig jubileum van Christian Reformed Church willen we nu onze lezers in causerievorm iets mededeelen van de Synode der Kerk die op 8 Juni haar zittingen voor het jaar 1932 opende in

'thoofdgebouw van Calvin College, in Grand Rapids, in den staat Michigan.

Hoe zoo'n synodale vergadering van Amerikaansche predikanten en ouderlingen, een negentigtal, er wel uitziet? Onze Nederlandsche gast zal hun manier van zitten wel niet zoo deftig vinden als die van de deputaten der Generale Synode der Geref. Kerken in Nederland.

De broeders die de laatstgenoemde Kerkvergadering vormen, zitten deftig om met groen laken bedekte hoefvormig gestelde tafels. In 'tmidden ervan de adviseurs en buitenlanders. En op een hoog podium het moderamen. De praeses in Nederland doet zelf voorstellen — wat iets ongehoords is onder ons. Hier is de president slechts de leider. Voorstellen worden niet van hem verwacht. Die komen op uit den boezem der kerkvergadering. Meestal door middel van „overtures“ of voorstellen van kerkeraden, gerugsteund door de Classis waaronder de betreffende kerkeraad ressorteert. Enkele voorstellen komen van staande commissies, in ons land „Boards“ genoemd. Zulke „Boards“ hebben we voor de Theol. School (Calvin College en Seminarie), voor de Zending, voor de Publicatie der beide kerkelijke bladen, enz.

Doch dat slechts in 'tvoorbijgaan.

De deputaten ter Chr. Geref. Synode zijn bijna allen van Nederlandschen bloede. Wat niet zeggen wil dat ze allen in de Lage Landen bij de Noordzee zijn geboren. Dat getal wordt van Synode tot Synode minder. Van de predikantafgevaardigden is er niemand die niet in Amerika zijn opleiding voor het ambt ontving. De uitzondering is onze president, Ds I. van Dellen, die te Kampen studeerde. Doch ook hij bracht een jaar door aan de Grand Rapids Theologische School.

Sedert 1895 dient hij in 'tambt. In de laatste jaren als een van Denver's kerk twee „pastores“ geregeld in de Engelsche taal predikend, zoowel als in 'tNederlandsch. Meer dan eens hanteerde hij den hamer des synodalen voorzitters en deed het zoo wel, dat men hem ook nu weer koos voor dat gewichtig werk. Naast hem zitten op 'tpodium drie in Amerika gekweekte dienaren des woords. Dat podium is 't „platform“ van de Kapel van Calvin College, in Grand Rapids. Vóór het moderamen zitten de deputaten — zooals we reeds opmerkten een negentigtal — elk van de vijftien Classes vertegenwoordigd door drie predikanten en drie ouderlingen. Elke Classis heeft een eigen tafel waarom de zes broeders zitten, 'taangezicht naar 'tmoderamen. In 'tmidden, vóór 'tpodium, is een ietwat grootere tafel, waarom de professoren van Calvin Seminarie zitten en de president van Calvin College. Onder deze hooggeleerden vindt Dr S. O. Los een plaats. Hartelijk verwelkomd door den voorzitter, een studie-genoot van Kamper jaren, hield onze Nederlandsche deputaat op Vrijdag 10 Juni een redevoering, met belangstelling beluisterd door de Synode, voor zoover het Nederlandsch, waarin de toespraak gehouden werd, verstaan werd. Een der leden kon dat niet. Dat weten we beslist. Hij is een geboren Indiaan van den Navaho-stam. Ook een klein aantal uit „het Oosten“ verstaat alleen de taal onzes lands. Daar alle deputaten daarin thuis zijn, is de discussie bijna uitsluitend in 'tEngelsch. En voor de eerste maal zullen de Acta der Synode daarin verschijnen. In de laatste jaren waren die ook grootendeels in de taal onzer Unie gesteld. Alléén de aanhef was onder gewoonte nog in 'tNederlandsch. En hier en daar nog een voorstel of rapport in die taal.

Doch de overgrote meerderheid kon Dr Los toch goed volgen. Hij herinnerde allereerst aan een wensch door den Amerikaanschen afgevaardigde op de Arnheemsche Synode uitgesproken, dat de band onzer beide kerken, die zoo nauw is, dient gehandhaafd en staag versterkt te worden. Er is, zoo constateerde de spreker allereerst — er is inderdaad een band — die des bloeds. De deputaten ter Synode bewijzen dit door hun namen. Dan is er de band der Belijdenis. Bovenal is er de band van 't ééne Hoofd der Kerk. Voorts bepaalde Dr Los de Synode bij het feit dat er tegenwoordig in de kringen onzer Nederlandsche Geref. Kerken brulante kwesties zijn. Daartoe behoort de Uitbouw der Belijdenis. Sommigen achten den tijd daarvoor nog niet rijp. Anderen beschouwen de zaak overbodig. Omdat de ingediende artikelen essentieel in de Belijdenis gevonden worden. De conclusie, zoo werd door Dr Los gemeld, was, dat er door de Synode van 1927 wel deputaten werden benoemd — met de opdracht nader te onderzoeken in hoeverre er inzake het leerstuk der H. Schrift behoefte bestaat of aan de uitbreiding der Belijdenisschriften, of aan nadere, door de kerken te geven of althans te bevorderen, uitzetting, doch dat de Synode van 1930 besloot geen deputaten er voor te benoemen. De bedoeling, zoo werd medegedeeld, was te wachten op een concreet feit. Voorts noemde de spreker als brulante kwestie die der voorgestelde toevoeging van enkele gezangen en de wijziging van de liturgische formulieren. Er wordt verwacht dat er op de a.s. Generale Synode een nieuwe vorm van eeredienst zal worden voorgesteld. Voorts werd medegedeeld, dat er te Kampen 167 jongelingen studeeren voor 'tambt en aan de Vrije Universiteit ongeveer 250. Reeds nu zijn er vijftig candidaten „ledig“ op de markt en straks een honderdtal.

over het dan hee hier hi meel l geloof n er velen meer zi (hun) w hij nu h

Hier Dr Br

tuurlijk van zijn zelf cur los te aange

Maar me afvri hun „ge eens, op in hoeve denten, in dit c hun gel ik voor toog gek christelij laten va meelen“ terrein l

Immer wereld, l wetensch heeft, v gen te l gelijkelijk wel wer stemmen formeel aangaanc anderen, verzetten aan de zi pen onge dr Bruin wetensch als d a er heel e risme. Se geen enki Anderen zintuigen het is op merhand proces d de zintuif lijke rol, driegen „geheel“ dan ook uit het „g dat „gehe iets zal k luisteren naar de o (al of nie nooit een We zwijg materialis derscheid en h.v. b heeft, den ven bede wordt gec wijsbegeet van Kant lijk“, d.w. fundamen geloof? O te sterker, van Hume „dogmatis Hume's ge kalen aan op de wi Hume ont de natuur stens ons in formeel ordend. Ke langs „we tuurwetens komt dan knoopt zel maar heel critiek jui „ik“ in d aan zijn c wel er ve voorbeeld noem juis opkomen. bijzonder s glaasryke bracht. Is dagen Nov dan wond oxydatie,

in Grand Ra-
n Amerikaan-
npgentigtal,
gast zal hun
ig vinden als
Synode der

Kerkvergade-
groen laken
In 'tmidden
En op een
mes in Neder-
ongehoords is
hts de leider,
verwacht. Die
kvergadering,
of voorstellen
Classis waar-
teert. Enkele
issies, in ons
ards" hebben
ollege en Se-
Publicatie der

de zijn bijna
niet zeggen
bij de Noord-
n Synode tot
fgevaardigden
zijn opleiding
ring is onze
Kampen stu-
door aan de

In de laatste
ee „pastores“
id, zoowel als
leerde hij den
deed het zó
voor dat ge-
podium drie
woords. Dat
el van Calvin
t moderamen
ds opmerkten
ftien Classen
ten en drie
eigen tafel
ngezicht naar
podium, is een
fessoren van
nt van Calvin
indt Dr S. O.
nd door den
amper jaren,
p Vrijdag 10
ing beluisterd
Nederlandsch,
erd, verstaan
dat weten we
van den Na-
tit „het Oos-
ids. Daar alle
iscussie bijna
e eerste maal
erschuinen. In
endeels in de
hof was ouder
hier en daar
taal.

n Dr Los toch
erst aan een
afgevaardigde
oken, dat de
nuw is, dient
orden. Er is,
rst — er is
eds. De de-
r hun namen.
nis. Bovenal
Kerk. Voorb-
t feit dat er
Nederlandsche
Daartoe be-
migen achten
eren beschou-
gediende arl-
inden worden.
gemeld, was,
vel deputaten
cht nader te
t leerstuk der
le uitbreiding
ere, door de
deren, uiteen-
besloot geen
de bedoeling,
chten op een
eker als bru-
voeging van
de liturgische
at er op de
rm van eere-
s werd mede-
gelingen stu-
e Universiteit
ig kandidaten
sonderdal.

over het „probleem“ van „geloof en wetenschap“, dan heeft hij het oog op het christelijk geloof; hierbij, zegt hij, is „geloof“ niet maar een formeel begrip, maar het wordt bedoeld als een geloof met een bepaald inhoud (9, 7). Er zijn er velen, constateert dr Bruin, die „geen eenheid meer zie(n) tusschen (hun) Christelijk geloof en (hun) wetenschap“ (9); en over dat verschijnsel wil hij nu handelen.

• • •

Hier wil ik even stilstaan.
Dr Bruin beperkt zich — en hij heeft daar natuurlijk zijn goede redenen voor — in de bespreking van zijn onderwerp, door het „probleem“ (hij zelf cursiveert het woord) „geloof en wetenschap“ los te maken van dit „geloof“ in boven aangegeven „formeelen“ zin.

Maar als ik nu van kerkelijk standpunt uit me afvraag, waarom zoo velen moeite hebben met hun „geloof“ en hun „wetenschap“; als ik, nog eens, op kerkelijk terrein staande me afvraag, in hoeverre onze tegenwoordige kerkmensen, studenten, intellectuelen, „bezwaarden“ (de echte) in dit conflict als christenen, als belijders van hun geloofsinhoud hebben te lijden, dan kan ik voor mij de door dr Bruin voor zijn be- toog gekozen beperking tot het geloof naar zijn christelijken inhoud, en het buiten beschouwing laten van het „geloof“ in boven bedoelden „formeelen“ zin, toch niet navolgen. Want juist op dit terrein liggen al vast groote moeilijkheden.

Immers, de groote vraag, of inderdaad iemand ter wereld, het zij dan een beoefenaar van de „exacte wetenschappen“ of een ander, metterdaad het recht heeft, van met zijn „ik“ „aan onze zintui- gen te gelooven“ (zie boven), wordt niet overal gelijkelijk beantwoord. Zelfs de vraag, of hij dit wel werkelijk doet, wordt lang niet steeds toe- stemmend beantwoord. Er zijn er, die op dit (hier formeel genoemd) „geloof“ critiek oefenen, of dien- aangaande een opvatting verkondigen, waartegen anderen, christen of niet-christen, zich ten sterkste verzetten. Er zijn er, die dit „gelooven van ons ik aan de zintuigen“ ook in de z.g. exacte wetenschap- pen ongeoorloofd noemen. Of die — anders dan dr Bruin op bl. 8 — den lofzang op de exacte wetenschappen slechts in zooverre willen zingen, als daar (b.v. in de Mathematik) de zintuigen er heel en al uitgesloten zijn, tegenover het empirisme. Sommigen beweren: de zintuigen geven ons geen enkele zekerheid omtrent hun betrouwbaarheid. Anderen zeggen: ons „ik“, dat hier aan zijn eigen zintuigen heet te gelooven, bestaat heelemaal niet; het is opgenomen in een Absoluut Ik, dat langza- merhand zichzelf bewust moet worden, en een proces doorloopt in die bewustwording, waarbij de zintuigen ook een rol, maar dan een vrij kinder- lijke rol, spelen. Derden zeggen: de zintuigen be- driegen ons: zij kunnen slechts deelen uit het „geheel“ der „natuur“ onderzoeken, maar komen dan ook nooit verder, en, omdat wij de „deelen“ uit het „geheel“ moeten verklaren, terwijl dan over dat „geheel“ de man der natuurwetenschap nooit iets zal kunnen vertellen, doch geduldig zal moeten luisteren naar den wijsgeer (of, zegt een ander: naar de openbaring Gods), daarom kan hij met zijn (al of niet „versterkte“ of „verlengde“) zintuigen nooit een waar woord spreken over de natuur. We zwijgen nu maar over het materialisme, en het materialistische type der filosofie, dat tot zoo on- derscheiden vreemde consequenties gevoerd heeft en b.v. het denken uit de stofwisseling verklaard heeft, den geest uit de stof, waarmee dit hierbo- ven bedoelde „formeelen“ geloof ook radikaal wordt gecritiseerd. We zullen ook over de grieksche wijsbegeerte zwijgen. Maar heeft de probleemstelling van Kant (hoe metafysisch in het algemeen „moge- lijk“, d.w.z. wijsgeerig te legitimeeren) hier geen fundamentele critiek geoeft op dat „formeelen“ geloof? Ook in de natuurwetenschap? Dat spreekt te sterker, naarmate Kant, hoewel het scepticisme van Hume hem sterk had beïnvloed, en uit zijn „dogmatischen“ sluimer had gewekt, toch op Hume's scepticisme, en diens daarop gegronnen radi- kalen aanval op de natuurwetenschappen, zelfs op de wiskunde, zijnerzijds weer critiek oefende. Hume ontkende, dat de natuurwetenschappen ons de natuur konden doen kennen, ze konden hoog- stens ons daarin „oriënteren“; ze waren ook niet in formeel-wetenschappelijke zin „wetmatig“ ge- ordend. Kant nu wil de eere van een voortschrijden langs „wetmatig“ geordenden weg aan deze na- tuurwetenschappen nog wel degelijk toegekend zien; komt dan ook op tegen het scepticisme van Hume, knoopt zelfs veel beschouwingen vast aan Newton, maar heeft ook juist hierom nog véél scherper critiek juist op dat „formeelen“ geloof van het „ik“ in de zintuigen; ik denk nu alleen maar aan zijn opvatting van „tijd“ en „ruimte“; hoe- wel er veel meer is, natuurlijk. Of — een ander voorbeeld uit de dagen van de Romantiek. Ik noem juist die periode, omdat tegelijk met het opkomen der Romantiek de natuurwetenschap bijzonder sterken vooruitgang maakte, en met haar glanzrijke veroveringen de wereld in verbazing bracht. Is het niet merkwaardig, dat juist in die dagen Novalis voor den dag komt met zijn meer dan wonderbaarlijke ideën over het denken als oxydatie, en zoo voort? Men kan erom lachen,

maar dat zou voor een man van de natuurweten- schap niet erg hartelijk zijn, want dezelfde Novalis wachte van de natuurwetenschap nog veel ontdek- kingen, gunde zelfs elke plaats haar laboratorium, maar wilde overigens wetenschap en tooverkunst verbinden, en den man van wetenschap tevens dichter doen zijn (het sprookje!). Of, om nog even bij de Romantiek te blijven staan: is het niet opmer- kelijk, dat in een tijd, toen de natuurwetenschap met haar experimenten wonderen ging doen (zuurstof!) Schelling kwam met zijn theorie van natuur en geest in hun eenheid: de natuur zichtbaar gewor- den, geronnen geest, de geest onzichtbare natuur? Een standpunt, dat hem de waarde van het na- tuurwetenschappelijk experiment zeer sterk deed verminderen, omdat het experiment z.i. uitging van de verkeerde gedachte, dat natuur en geest er twee waren, en hem leidde tot de stelling, dat de natuur niet uit te vragen was? Een standpunt, waarbij de onderscheiding van „organisch en anor- ganisch“ bestaan niet mocht gelden?

Juist in die dagen dus, waarin de natuurweten- schap tot nieuw leven gekomen was, werd meer dan ooit haar betrouwbaarheid, de waarde van haar onderzoek, de draagwijdte van haar resultaten wetenschappelijk verkleind, soms zelfs geheel ge- loochend. Het is tegenwoordig in de mode (zoo ook Prof. Kohnstamm in zijn artikel voor Kerk- herstel) de natuurwetenschap te feliciteeren met haar emancipatie van de z.g. duistere Kerk der Middeleeuwen. Een mode, die mij vrij dwaas en luchtig lijkt, want de kerk als KERK deed toen weinig tegen de wetenschap (anders was b.v. Eckart wel in den ban gedaan) en wat op rekening van de Kerk der Middeleeuwen geboekt wordt, is doorgaans niets anders dan een post voor de rekening der toenmalige wetenschap. Neen — het is anders. Juist in de dagen der algemeene „emancipatie“ van de Kerk kreeg de natuurweten- schap in haar bloeimoment tegelijk haar disqua- lificaties. In die dagen juist komen er conflicten tusschen haar en de andere maanen van weten- schap, en kunst; en ook tusschen die laatste onderling. De wijsgeer zei tot den man der natuur- wetenschap: wat gij zoo al op uw papierijtschrijft, kan mij weinig schelen: ik construeer mijn wereld- beeld geheel onafhankelijk van uw experimenteeren, en beweer, dat gij niet eens kunt praten over de natuur op zulk een wijze, dat gij kunt helpen de eeuwige waarheid te ontdekken! Elders stond een man van de kunst (Goethe, Novalis) en decreeteerde: laat mij op uw terrein meepraten, wij weten er ook wel wat van af. Op een ander terrein kwam, juist om vragen van natuurwetenschappelijke aard, strijd tusschen denker en denker: Fichte b.v. zag in Schelling eerst een geestverwant, maar tenslotte werden die twee elkaars opponenten; de oorzaak lag juist in verschillende beschouwing van de na- tuur in haar verhouding tot den „geest“.

Wem: hier is het een geschikt punt om erop te wijzen:

a) dat de kwestie van het „geloof“ in „formeelen“ zin, juist voor de verhouding van natuurkundige tot wijsgeer (theoloog, kunstenaar) eigenlijk niet zoo ondergeschikt is, als soms gedacht wordt, omdat op dat punt veel mensen een „geloof“ (dat wil hier zeggen: een leer) voorstaan, waarmee de waarde der natuurwetenschap, en haar recht van zelfstandige studie, haar recht ook, om haar resul- taten als ernstig werk op de tafel der wetenschap- pen in het groot-geheel te leggen, staat of valt;

b) dat nu de christelijke, speciaal de gerefor- meerde, speciaal de kerkelijk gereformeerde natuur- kundigen en onderzoekers reden hebben, bijzonder dankbaar te zijn voor hun christelijke, hun gerefor- meerde belijdenis, omdat deze hen eigenlijk juist op het punt van hun wetenschappelijke volwaardig- heid principieel helpt, en steunt. De menschen klagen zoo heel veel over het conflict tusschen natuurwetenschap en gereformeerd geloof. Ik wilde eigenlijk, dat ze eens meer gingen juichen over den grooten steun, dien de natuurwetenschap als we- tenschap krijgt van het christelijk geloof.

ad a) Immers, tusschen „natuur-wetenschap“ en „natuur-filosofie“ heeft altijd een kloof gelegen. Wij in onzen kerkelijken strijd, wij die over Assen 1926 zaten te twisten, of „Kerkopbouw“ een weten- schappelijke allure zien aannemen tegenover het dan vermoedelijk als minder wetenschappelijk be- zwaard gediscussieerde Kerkherstel (in de Herv. Kerk), wij meenen zoo vaak, dat hij ons pas een conflict begint; dat onze natuurwetenschappelijke menschen eerst met hun bijbel, hun confessie, moeite krijgen. Maar dat is niet waar. Het primaire, het allerscherpste conflict is er, en was er, sedert de losscheuring van wetenschap en geloof; sedert de „emanci- patie“ van de beoefenaren der wetenschap van „de kerk“. Het conflict is er vandaag aan elke, niet uit één gedachte levende, universiteit (en zal er evengoed zijn aan de Vrije Universiteit b.v., als niet van den aanvang af wordt vastgehouden aan de eenheid der faculteiten in de per- sonen, en aan de eenheid van belijdenis als eisch voor de hoogleeraren van ALLE faculteiten). Men heeft nog in zijn ooren klinken de sterke woorden, waarmee in Leiden Bolland als filosoof de heeren der natuurwetenschap te lijf kon gaan; ook dr Bruin herinnerde er aan. Maar — afgedacht nu van den vorm — is die strijd tusschen wijsgeeren (theo-

logen, als dogmatici) en natuurwetenschappelijke onderzoekers er niet overal? De theologische pro- fessor aan elke openbare universiteit (b.v. in zijn standpunt ten aanzien van den dood, de opstanding van Christus, met de vraag, of die werkelijk was, of niet, en zoo ja, of dat lichaam dan hetzelfde was als het vroegere) zal tot „resultaten“ komen en moeten komen, waarbij de natuurwetenschap hem geen zier kan schelen. Hetzelfde zal hij doen, als hij spreekt over schepping, wonder, monaden, at- tractie en repulsie in de natuur, tijd, en ruimte, de nieuwe aarde (niet een mensch b.v. die licha- melijk is zonder „Hunger und Liebe“, zonder vege- tatie of sexualiteit). Precies hetzelfde zal zich de docent der filosofie veroorloven. Op zijn beurt zal de natuurwetenschappelijke hoogleeraar zich bijzonder weinig van de bovenbedoelde hoogleera- ren en hun meeningen aantrekken. Hoogstens zal hij toonen, de natuurfilosofie en haar geschiedenis, al even weinig te kennen als de theologie en haar geschiedenis, wanneer hij, — gelijk nog onlangs mij bleek uit een correspondentie over iemand die aan een rijksuniversiteit studeerde — ooreert: IK heb de gegevens van de natuur, IK ben onbevooroordeeld; ik weet het, dat hier geloovige bijbellezers zijn, die beweren, dat wat ik zeg, niet waar kan zijn, maar laat ze dan van hun kant maar eens pro- beeren, de „gegevens“ te verzoemen met hun geloof. Wie immers zoo spreekt, vergeet, dat ieder, ook deze spreker zelf, de „gegevens“ plaatst in zek- er licht, zo in een zeker onderling verband zet, gelijk trouwens de spanning tusschen inductie en deduc- tie in het experiment eerst de gegevens leest ontdekken. In elk geval: er is overal strijd tusschen natuurwetenschap, voorzover ze feiten registreert, en natuurfilosofie, of filosofie in het algemeen, en theologie. Die strijd loopt werkelijk niet alleen, en niet eens in de eerste plaats over eenigen INHOUD van beider overtuiging, maar allereerst over wat dr Bruin „geloof“ noemt in dien „for- meelen“ zin; het geloof aan de zintuigen b.v. Het is een strijd van betekenissen; vooral voor den man der natuurwetenschappelijke studie, want ze raakt de vraag, of hij in het huis der wetenschap een ernstig werker is, of hij met de groote heeren van de groote lijnen mee kan doen, ja, dan neen.

Vóór het „conflict tusschen geloof en weten- schap“ ligt dus het groote conflict tusschen de verschillende wetenschappen zelf; voordat de na- tuurwetenschappelijke mensch zich tegen den bij- bel schrap moet zetten, dient hij zich eerst te verdedigen tegen ettelijke niet-bijbelsche denkers, die hem den kinderstoel wijzen als passende zetel, en de kinderkamer als werkplaats passende.

ad b) En zie, nu kan hier de bijbel, het christen- dom, het gereformeerde denken den man der na- tuurwetenschap juist zoo bijzonder tot steun zijn, ook in zijn wetenschap. Want de bijbel — en de gereformeerde denker belijdt hem hierin — stelt één God boven al Zijn werken, en ziet in al die werken openbaring. Wel zal volgens hem de natuur niet zooveel kunnen openbaren als de Schrift, zal zelfs geen enkele grondvraag ook omtrent de natuur ooit te beantwoorden zijn zon- der de Schrift (een eer, die ook de meeste wijs- geeren voor zichzelf eischen), maar geeft dan ook daartegenover alle openbaring, voorzover ze openbaring is, gelijke autoriteit van spreken. Hiermee wordt den man van de natuurwetenschap al dadelijk een plaats der eere gewezen: hij doet geen kinderspel, maar onderzoekt Gods werken, en al wat hij als feit registreeren mag, wordt op dit standpunt niet als zinnenbedrog gewan- trouwd, maar als ontdekking van Gods werk ge- accepteerd, om ook den theoloog dadelijk opnieuw aan het werk te zetten, teneinde zijn wetenschap met het nieuw gewonnen inzicht te verrijken (neem b.v. de leer omtrent den mensch). Andererzijds stelt de bijbel alle ontvangers der openbaring gelijkelijk onder de macht der zonde, en die zonde werkt overal door. En werkt overal gelijkelijk door. Zoo zal de man der natuurstudie ook als weten- schappelijk onderzoeker bloot staan voor het gevaar van denkfouten; maar hij is daarin dan ook geen oogenblik meer tot struikelen ge- neigd dan de theoloog als man van wetenschap, als theoretisch denker, dat is. Daarom verlost de bijbel, de gereformeerde belijdenis, en vooral de gereformeerde kerkelijke samenleving (want zij laat deze dingen niet los, terwijl in andere kerken, onder de ethischen, en in het z.g. H.V., juist op het terrein van de gereformeerde kennis-leer hevig gegrast wordt), daarom, zeg ik, verlost de bijbel en de gereformeerde belijdenis den man der natuurwetenschap uit de permanente disputabel- stelling van zijn wetenschappelijk recht-van-mee- spreken, ook in de hoogste dingen. Gereformeerde kennisleer verlost hem van den anders permanenten strijd der faculteiten. Gereformeerde kennisleer zal hem als denker en onderzoeker op geen enkelen lagere rang dan filosoof of theoloog (dogmaticus) bekleeden. Maar het heeft dan ook voor hen allen, dus OOK VOOR HEM, den GEMEENSCHAPPELIJ- KEN EISCH: zich niet te schamen voor „dogma- tisch“ (dat wil hier zeggen: bevooroordeeld) den- ken. Het wil hen SAMEN als WETENSCHAPS- menschen op voet van gelijkheid doen verkeer- en, MITS ZIJ Vóór hun wetenschappelijk werk, dat de een hier, de ander daar oefent, in hun christelijk BELIJDEN het eens zijn. Zijn ze DAT, DAN hoeft